

Regina Smoter Grzeszkiewicz

Szkoły żydowskie w Zamościu

("Kadimach", Szkoła im. I. L. Pereca)

Tytułem wstępu

Istnienie w Zamościu polsko - hebrajskiej szkoły koedukacyjnej "Kadimach " datuje się od roku 1907,¹ jej działalność trwała nieprzerwanie aż do roku 1938, co potwierdza zachowana w zbiorach Archiwum Państwowego w Zamościu dokumentacja.² W początkowym okresie istnienia (do roku 1926) szkoła znana była pod nazwą: *Szkoła Ludowa Polsko - Hebrajska "Kadimah" w Zamościu*, (stosowano też pieczętkę z napisem *Polsko - Hebrajska Szkoła Ludowa "Kadimah" w Zamościu*)³ - kolejne nazwy to *Prywatna Szkoła Kadimah*⁴ oraz *Prywatna Polsko - Hebrajska szkoła powszechna "Kadimach" w Zamościu*.⁵ W roku szkolnym 1934/35 pojawia się kolejna nazwa placówki: *Prywatna Koedukacyjna Polsko - Hebrajska Szkoła Powszechna "Kadimah"*.⁶

W roku 1925 zamojski oddział Zjednoczenia Szkół Żydowskich zorganizował przy ulicy Wyjazd Lubelski Nr. 115 *Żydowską Szkołę Powszechną im. I. L. Pereca* z językiem nauczania żydowskim - kierownikiem placówki mianowano Cynę Rubins.⁷ Szkoła im I. L. Pereca przy ul. Wyjazd Lubelski funkcjonowała do roku 1930, we wspomnianym okresie przeniesiono placówkę na ul. Spadek 14 - tutaj obowiązki kierownika przejęła Frymeta Efros.⁸

W zbiorach Archiwum Państwowego w Zamościu w Zespole Akt Inspektoratu Szkolnego Zamojskiego zachowała się dość obszerna dokumentacja obrazująca działalność wymienionych powyżej placówek oświatowych, dzięki której możemy poznać:

nazwiska uczniów obu wymienionych szkół, ich rodziców oraz adresy zamieszkania, co stanowi niezwykle cenny dokument, upamiętniający żydowską społeczność Zamościa,

dane personalne oraz kwalifikacje zawodowe nauczycieli pochodzenia żydowskiego

plany zajęć lekcyjnych (w tym tygodniową ilość godzin przeznaczoną na naukę danego przedmiotu),

wykaz nauczanych przedmiotów,

treść koncesji zezwalających na prowadzenie szkoły

dane obrazujące organizację oraz stronę finansową wymienionych placówek.

Na podstawie tej dokumentacji sporządzony został niniejszy szkic o działalności dwu z kilku szkół żydowskich funkcjonujących na terenie Zamościa.⁹

1 A. Kędziora, *Szkoły Żydowskie (SZA - SZO)*, Zamościopedia (wgląd październik 2017 r.).

2 Archiwum Państwowe w Zamościu (APZ), Inspektorat Szkolny w Zamościu (Inspektorat...), *Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930*, sygn. 577; APZ, Inspektorat..., *Prywatna szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939*, sygn. 579, APZ, Inspektorat..., *Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu - Sienkiewicza 1934 - 1938*, sygn. 578.

3 Nazwę tę potwierdzają zachowane w dokumentacji odciski pieczęci, jakimi Zarząd Szkoły sygnował pisma wysyłane do Inspektora Szkolnego Zamojskiego.

4 APZ, Inspektorat..., *Prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1938*, sygn. 579.

5 APZ, Inspektorat..., *Prywatna Polsko - Hebrajska Szkoła Powszechna "Kadimah" w Zamościu [Sienkiewicza] 1934 - 1938*, sygn. 578.

6 APZ, Inspektorat, *Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu 1934 - 1938*, *Pismo kierowniczkich szkoły Symy Frydlińg do Inspektora Szkolnego w Zamościu z dnia 24. IV. 1935*, sygn. 578.

7 APZ Inspektorat..., *Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930*, *Dane o organizacji szkoły [im. I. L. Pereca]*, sygn. 576.

8 APZ Inspektorat..., *Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930*, *Pismo Zarządu Szkoły Powszechnej im. I. L. Pereca w Zamościu do Inspektora Szkolnego w Zamościu*, sygn. 576.

9 Jak podaje Andrzej Kędziora, autor poczytnej i niezwykle interesującej *Zamościopedii*, w Zamościu na przestrzeni lat 1884 - 1939 istniało kilka szkół żydowskich religijnych i świeckich (zarówno powszechnych, jak i średnich) - A.

Zjednoczenie Szkół Żydowskich - Oddział Zamość

1.

Data powstania, cele i zadania stowarzyszenia

Zamojski Oddział Stowarzyszenia "Zjednoczenie Szkół Żydowskich" został założony w 1925 roku. Według danych z roku 1930 liczył 150 członków, utrzymywał szkołę powszechną z żydowskim językiem nauczania. Środki finansowe niezbędne do jej funkcjonowania członkowie oddziału zdobywali poprzez: *organizację przedstawień teatralnych, koncertów publicznych, przedstawień kinowych*. Zarząd Oddziału brał czynny udział w bezpośredniej pracy szkoły przez swoich przedstawicieli w Radzie Pedagogicznej, w Komitecie Rodzicielskim za pomocą stałych konferencji z kierownikiem szkoły oraz poprzez zwoływanie zebrań członkowskich. Dwa takie zebrania miały miejsce w roku szkolnym 1929/30. Dbał również o stronę gospodarczo - administracyjną szkoły. Z zachowanej dokumentacji (na dzień 28 czerwca 1930 roku) wynika iż obowiązki wiceprezesa pełnił M. Blumental, sekretarza Ch. Szpizajzen. Celem oddziału było nie tylko dostarczenie szkole środków potrzebnych do jej utrzymania i rozwoju, lecz także osiągnięcia ścisłego związku między członkami, zwłaszcza rodzicami a szkołą, szerzenie zrozumienia dla zadań i pracy szkoły wśród społeczeństwa żydowskiego.¹⁰

Szkoła "Kadimah"

1.

Organizacja szkoły (lokalizacja, warunki socjalne, pozwolenie na prowadzenie szkoły, kondycja finansowa

Polsko - Hebrajska Szkoła Ludowa "Kadimah" funkcjonowała w latach 1907 - 1934, zlokalizowana była przy ul. Sienkiewicza. Prywatna Koedukacyjna Polsko - Hebrajska Szkoła Powszechna "Kadimah" istniała w 1907 - 1935. Pomieszczenia lekcyjne znajdowały się przy ul. Zamenhofa 9 i Sienkiewicza 5. Była to 5-letnia szkoła z językiem nauczania polskim¹¹ oraz językiem nauczonym hebrajskim.¹² Pierwszym koncesjonariuszem (kierownikiem szkoły) był Hersz Chaim Gelibter, ostatnim Szulim Zyskind Wajner, który obowiązki kierownika szkoły przejął z dniem 10 grudnia 1932 roku.¹³ W sierpniu 1934 roku Sz. Z. Wajner wyjechał do Palestyny.¹⁴

Z roku 1927 zachował się Protokół oględzin lokalu dla Szkoły "Kadimah" sporządzony przez ówczesnego lekarza powiatowego (niestety z nieczytelnym podpisem) sporządzony w dniu 17 października, w którym czytamy:

Ja, lekarz powiatowy w Zamościu dokonałem w dniu 17 października 1927 r. oględzin lokalu przeznaczonego dla szkoły "Kadima". Lokal ten znajduje się w domu przy Gmachu Gimnazjum Koedukacyjnego. Lokal składa się z suterenu jeszcze nie wykończonych i piętra na które prowadzą schody drewniane 1m 80 cm. szerokości. Dla klas przeznaczone są trzy sekwencje.

I pokój 8,5 m. długości, 7 m. szerokości i 3metry wysokości czyli 178,5³ metra. Okien 4 z których 2 na południe i 2 na zachód. Ściany wymalowane na jasny kolor. Sufit czysto wybielony. Podłogi szczelne, drewniane. Sala może zmieścić 50 uczniów. Dla wentylacji - lufciki. Piec kaflowy. Sala może zmieścić 30 uczniów.

II Sala 8,5 metra długości 4 metry szerokości 3 metry wysokości [czyli] 102³ metry. 3 okna, 1 na zachód, i 2 na północ.

Kędziora, *Szkoły Żydowskie (SZA - SZO)*, Zamościopedia (wgląd październik 2017).

10 APZ, Inspektorat..., *Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu, Sprawozdanie Oddziału [zamojskiego] Zjednoczenia Szkół Żydowskich*, sygn. 577.

11 A. Kędziora, Zamościopedia, *Szkoła Powszechna "Kadimah"*, htm (wgląd czerwiec 2017)

12 APZ, Inspektorat..., *Prywatna Polsko - Hebrajska Szkoła Powszechna "Kadimah" w Zamościu (1926 - 1930), Tygodniowy rozkład godzin w roku szkolnym 1925 - 1926*, sygn. 577.

13 APZ, Inspektorat..., *Prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939, Pismo do Inspektora szkolnego w Zamościu z dnia 10 grudnia 1932 r.*, sygn. 575 .

14 A. Kędziora, dz. cyt..., (wgląd czerwiec 2017).

Piec kaflowy. Wentylacja - lufciki.

III Sala 5,5 metra długości, 2,5 metra szerokości, 3 metry wysokości, czyli 38³ metra. Sala może zmieścić 10 uczniów. okien 2 na zachód. Szatnia na dole. Ze względu na niewykończenie suterenu należy ogrzewać ją piecem prowizorycznym. Oględziny wykazały że lokal ze względu na obszerność, czystość i dostateczne oświetlenie w zupełności nadaje się dla umieszczenia w nim szkoły "Kadima". Ustępy są wspólne z ustępami Gimnazjum Koedukacyjnego.¹⁵

Pozwolenie (koncesję) w którym określano zasady funkcjonowania szkoły wydawała Szkolna Rada Pedagogiczna w Zamościu (której w roku 1927 przewodniczył Kazimierz Lewicki). Według tych zasad: program nauki szkoły musiał odpowiadać zakresowi wiadomości przepisanych dla publicznej szkoły powszechnej, odpowiedzialność za stronę wychowawczą - naukową ponosił kierownik szkoły, odpowiedzialność za stronę finansową oraz higieniczno - sanitarną Stowarzyszenie [Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Polsce Oddział w Zamościu] jako koncesjonariusz. Szkoła zobowiązana została do prowadzenia przepisanych ksiąg szkolnych i przedkładania sprawozdań Inspektorowi Szkolnemu oraz udzielania informacji na żądanie władz szkolnych. Kierownika szkoły zatwierdzał Inspektor Szkolny.¹⁶ Kierownika szkoły zatwierdzał Inspektor Szkolny.¹⁷

Oto przykład takiego sprawozdania:

Wg. danych z dn. 30. III. 1932 r. obowiązki kierownika szkoły pełnił Hirsz Chaim Gelibter. 15. IV. 1926 r. Wydana została koncesja na prowadzenie szkoły. W roku szkolnym 1931/32 uczyło się 75 chłopców i 31 dziewcząt - razem 106 dzieci. Nauczyciele: *Wajner Szulim Zyskind* - Świadcstwo początkowego nauczyciela wydane przez Kuratora [ ] w 1909 r. Świadcstwo uzupełniające egzaminu z humanistyki polskiej wydane przez Komisję egzaminacyjną powołaną przez MWRiOP Nr 12/8, Nr I 1328/27 w Warszawie. *Manheim Karolina* - Świadcstwo ukończenia Państwowego Seminarium w Stanisławowie (1922 r.). *Lewin Luba* - Świadcstwo ukończenia Państwowego Seminarium w Zamościu (1925). *Wajnrib Sara* - Świadcstwo 7 klas szkoły średniej i świadectwo ukończenia Seminarium. *Efros Frymeta* - Świadcstwo maturalne żydowskiego gimnazjum w Zamościu (1929) i Świadcstwo Państwowego Kursu Pedagogicznego w Zamościu (1900).

Szkoła została utworzona w 1908 roku.

Inspektor szkolny p. Sobieski wizytował szkołę w 1928 roku.

Lokal szkolny mieści się przy ul. Sienkiewicza Nr 5 i Zamenhofa Nr 9.¹⁸

O zmianie dotychczasowego koncesjonariusza, co miało miejsce w roku 1932, kiedy to z dniem 10 grudnia 1932 kierownik Hersz Chaim Gelibter zrzekła się swojej funkcji na rzecz Szulima Zyskinda Wajnera, informowano w stosownym piśmie Inspektora szkolnego w Zamościu.¹⁹

Z kolei w roku 1934 Kierownik Prywatnej Szkoły "Kadimah" skierował pismo/podanie do Inspektora Szkolnego w Zamościu z prośbą o zatwierdzenie na stanowisko kierownika szkoły Symę Frydlińską:

Niniejszym uprzejmie proszę o zatwierdzenie na stanowisko kierowniczkę prywatnej szkoły powszechnej "Kadimah" p. Symy Frydlińskiej. P. Syma Frydlińska ukończyła wydział Humanistyczny Uniwersytetu Warszawskiego ze stopniem magistra filozofii w zakresie historii, Studium Pedagogiczne, odbyła roczną praktykę szkolną oraz złożyła państwowy egzamin na nauczycielkę szkół średnich z wynikiem dobrym.

Przy niniejszym dołączam:

15 APZ, Inspektorat...,Polsko - Hebrajska Szkoła Ludowa "Kadimach " w Zamościu, *Protokół oględzin lokalu dla Szkoły "Kadimach" w Zamościu z dnia 17 października 1927 roku*, sygn. 577.

16 APZ, Inspektorat..., *Pismo Rady Szkolnej Pedagogicznej do Zjednoczenia Szkół Żydowskich oddział w Zamościu z dn. 23 października 1927 r.*, sygn 576.

17 APZ, Inspektorat..., *Pismo Rady Szkolnej Pedagogicznej do Zjednoczenia Szkół Żydowskich oddział w Zamościu z dn. 23 października 1927 r.*, sygn 576.

18 APZ, Inspektorat..., Prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939, *Pismo do Inspektora Szkolnego w Zamościu z dnia 30. III. 1932*, sygn. 579.

19 APZ, Inspektorat..., Prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939, *Pismo do Inspektora szkolnego w Zamościu z dnia 10 grudnia 1932 r.*, sygn. 575.

1. Dyplom magistra filozofii,
2. Dyplom nauczyciela szkół średnich,
3. Świadczenie z odbytej praktyki,
4. Odpis metryki [urodzenia],
5. Świadczenie obywatelstwa.

Zamość dn. 15. X. 1934²⁰

W roku 1935 ówczesna kierowniczką szkoły - Syma Frydlińską pisał do Inspektora Szkolnego w Zamościu -

Szkoła nosi nazwę Prywatna Koedukacyjna Polsko - Hebrajska Szkoła Powszechna "Kadimah" . W szkole są 2 oddziały I i II, językiem nauczania jest język polski, język nauczany jako przedmiot - hebrajski. Do szkoły uczęszcza młodzież narodowości polskiej wyznania mojżeszowego. I oddział - 19 uczniów (4 dziewczęta i 15 chłopców), w II oddziale jest 6 uczniów (1 dziewczynka i 5 chłopców). Kierowniczką szkoły - Syma Frydlińska, nauczyciel - Szymen Liljensztejn.²¹

Środki na utrzymanie szkoły oprócz kwoty przekazywanej przez Oddział "Zjednoczenia Szkół Żydowskich" uzyskiwano z: opłat szkolnych, subsydium magistratu miasta Zamościa, składek członkowskich oraz organizowanych przez szkołę różnych imprez. W jakiej wysokości kwoty uzyskiwano tym sposobem ilustruje poniższe zestawienie.

Budżet miesięczny na rok szkolny 1929 - 1930²²

Dochód	Kwota (w zł.)	Rozchód	Kwota (w zł.)
Opłata szkolna	210	Gaże nauczycieli	647 zł
Subsydium Magistratu	150	Lokal	45
Subsydium Zarządu Szkół "Zjednoczenie Szkół Żydowskich"	90	Remont	16
Składki członkowskie	120	Pomoce szkolne, kancelaria	25
Inne (imprezy)	100	Służba Światło, opał Kasa Chorych	100 25 30zł, 40gr
Razem	670 złotych	Razem	887, 50
Deficyt przewidziany	217, 30		

2.

Zarząd Szkoły (kadra nauczycielska, Rada Pedagogiczna,)

W omawianym zbiorze dokumentów Szkoły "Kadimah" zachowały się wykazy nauczycieli pracujących w latach: 1925 - 1926, 1926 - 1927, 1930, 1932 - 1939.

Nauczyciele pracujący w Prywatnej Szkole "Kadimah" w roku szkolnym 1925/1926

Obowiązki kierownika szkoły we wspomnianym roku szkolnym pełnił Chaim Gelibter, pozostali

²⁰APZ, Inspektorat..., Polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu, Sienkiewicza, Podanie Szlomy Goldsztejna, zam. w Zamościu przy ul. lwowskiej Nr 51 [do Inspektora Szkolnego Zamojskiego], sygn. 578.

²¹APZ, Inspektorat, Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu 1934 - 1938, *Pismo kierowniczką szkoły Symy Frydlińskiej do Inspektora Szkolnego w Zamościu z dnia 24. IV. 1935*, sygn. 578.

²² APZ, Inspektorat Szkolny Zamojski, Zjednoczenie Szkół Żydowskich Oddział Zamość 1926 - 1930, *Budżet miesięczny na rok szkolny 1929/30*, sygn. 577.

pracujący nauczyciele :

Imię i nazwisko	Dane osobowe	Kwalifikacje zawodowe	Dotychczasowe miejsca pracy
Szulim Wajner	urodzony w Kobryniu 23. IV. 1883, żonaty	Odbył studia domowe, posiada <i>Świadectwo początkowego nauczyciela</i> wydane przez Kuratorium Żydowskie Ukończył kurs humanistyczny w ramach kursów uzupełniających	Początkowo pracował przy gminie żydowskiej [w Kobryniu] 1909 - 1915, nauczyciel i kierownik Szkoły "Toszyja" w Zamościu 1915 - 1920 uczył w "Talmud Tora " w Eastowie Od roku 1920 w Szkole "Kadimach" w Zamościu
Karolina Mannfeimowa	ur. Rawa Ruska 31. XII. 1902, zamężna	Ukończyła gimnazjum i Seminarium Nauczycielskie	W latach 1918 - 1922 uczyła w Stanisławowie 1921 - 1924 Prywatna Szkoła w Grajewie Od 1924 Szkoła "Kadimach" w Zamościu
Izak Zalc	ur. Gliniany 18. VIII. 1884 r.	Kurs Pedagogiczny	1910 - 1914 Szkoła Prywatna w Glinianach 1915 - 1919 Turkiestan od 1921 s
Liba Lewinówna	ur. 18. VII. 1905 r. w Zamościu	Ukończyła gimnazjum (matura gimnazjalna) i Seminarium Nauczycielskie w Wilnie	Od 1924 roku pracowała w Zamościu
Kelman Engelstein	ur. w Krasnymstawie	Kurs powszechnej szkoły rosyjskiej w Krasnymstawie , nie ma kwalifikacji	1912 - 1915 Prywatna Szkoła w Krasnymstawie Od 1918 w Szkole "Kadimach"
Nenia Zalcmanówna	ur. Biłgoraj 25. IX.1905	matura gimnazjalna, Seminarium Nauczycielskie	Od 1925 roku pracuje w Szkole "Kadimach" w Zamościu

W roku szkolnym 1926/27 zajęcia z poszczególnych przedmiotów w poszczególnych klasach prowadzili następujący nauczyciele: ²³

²³ APZ, Inspektorat..., Prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939, *Spis nauczycieli* [ ], sygn. 579.

Nazwisko nauczyciela	Przedmiot	Oddział/klasa
Engelstein	Śpiew	Ia, Ib, II, III, IV, V
Lewin Zalcman Dogenstüch, Manheim	Gimnastyka	Ia Ib II, III, IV, V
Lewin	J. polski	I a, I b II, III IV
Zalcman		
Dogenstüch, Manheim		
Zalcman	Historia Polski	I IV
Dogenstüch		
Engelstein	Biblia	I b II III, IV, V
Salc		
Wojnar		
Salc	Talmud i Raszi ²⁴	IV, V
Engelstein	J. hebrajski	I a, II a II, III IV, V
Salc		
Wojnar		
Wojnar	Historia Żydów	IV, V
Lewin	Rachunki	I a, IV, V I b II, III IV, V
Zalcman, Lewin		
Zalcman, Wojnar		
Lewin		
Wojnar, Salc	Talmud	IV, V
Zalcman	Geografia	III IV, V
Dogenstüch, Manheim		
Zalcman	Przyroda	III V
Dogenstüch, Manheim		
Lewin, Zalcman	Rysunki	I a, I b II, III, IV, V
Dogenstüch, Manheim		
Lewin, Zalcman	Roboty	I a, I b II, III, IV, V
Dogenstüch, Manheim		

Na dzień 1 grudnia 1930 roku w szkole pracowali tylko: ²⁵

Imię i nazwisko nauczyciela	Data urodzenia	Narodowość	Wyznanie	Stan cywilny	Wykształcenie
Szulim Wajner	1883	żydowska	mojżeszowe	żonaty	średnie
Karolina Mannheim	1902	żydowska	mojżeszowe	zamężna	średnie
Luba Lewia	1905	żydowska	mojżeszowe	wolna	średnie
Sara Wajnrib	1902	żydowska	mojżeszowe	wolna	średnie
Izak Zalc	1884	żydowska	mojżeszowe	żonaty	średnie

Z zachowanej dokumentacji (dane z lat 1933 - 1934) wynika że najdłuższy staż pracy w zawodzie nauczyciela posiadali:

Szulim Zyskind Wajner - urodzony 19 czerwca 1883 w Kobryniu, w roku szkolnym 1933 minęło 30 lat jak podjął pracę nauczyciela. Posiadał: *Świadectwo początkującego nauczyciela wydane przez Kijowskie Kuratorjum w 1909 roku, Świadectwo uzupełniająco egzaminu z humanistyki wydane prrzez Komisję egzaminacyjną dn. 12/8/ 1927 Nr. I. 1328 w Warszawie, pow.[ołańq] rozp. [orzędzeniem] MWRiOP.*

Karolina Mannheim - ur. 1 XII. 1902 r. w Rawie Ruskiej. Posiada: *Świadectwo ukończenia Państwowego Seminarium [Nauczycielskiego?] w Stanisławowie.*²⁶

Skład funkcjonującej przy szkole Rady Pedagogicznej stanowili: każdorazowy koncesjonariusz (kierownik szkoły), nauczyciele, przedstawiciel Zarządu Szkoły oraz przedstawiciel Komitetu Rodzicielskiego.

3.

Imienne (1913 - 1938) i ilościowe (1926 - 1927) wykazy uczniów

Zachowane imienne wykazy uczniów z lat 1913 - 1919 stanowią cenne źródło informacji o żydowskiej społeczności miasta Zamościa w okresie międzywojennym, żal tylko, że nie zachowały się imiona i nazwiska rodowe matek uczniów i uczennic - w wykazach jako rodzice dominują ojcowie, sporadycznie pojawia się nazwisko matki, przy czym trudno jest ustalić czy to jej rodowe nazwisko, czy po mężu. Zachowane zostały natomiast adresy, z których wynika że zamojscy Żydzi zamieszkiwali przy następujących ulicach: *Bóżniczna, Ormiańska, Żydowska, Bazylikańska, Rynek, 3 - go Maja, Wjazd Lubelski (obecnie u. Lubelska).*

Imienny wykaz uczniów z rocznika 1913

Nazwisko i imię ucznia	Oddział/klasa	Nazwisko i imię rodzica	Nazwa ulicy przy której uczeń mieszkał
Meser Szyja	IV	Meser Hersz	Kołątaja 1
Klajn Małka	IV	Klajn lejeb	ul. Rynek 36
Glezer Chenja	V	Glezer Chaim	Bóżniczna 19
Dec Abram	V	Dec Icek	3 go Maja 9

²⁵ Archiwum Państwowe w Zamościu, Inspektorat Szkolny Zamojski, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930, Polsko - Hebrajska Szkoła Ludowa "Kadimah" w Zamościu, *Wykaz nauczycieli według stanu z dnia. 1. XII. 1930*, sygn. 577

²⁶ APZ, Inspektorat..., Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu - Sienkiewicza, 1934 - 1938, *Sprawozdanie ze szkoły z roku szkolnego 1933/34 wg. stanu z dnia 15/6/1933*, sygn. 578. APZ, Inspektorat..., Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu - Sienkiewicza, 1934 - 1938, *Sprawozdanie ze szkoły z roku szkolnego 1933/34 wg. stanu z dnia 15/6/1933*, sygn. 578.

Bojm Jehuda	V	Bojm Rajzla	Kołątaja 3
Lichtenberg Josef	IV	Lichtenberg Joel	Lwowska 3

Imienny wykaz uczniów z 1914 roku

Nazwisko i imię ucznia	Oddział/klasa	Nazwisko i imię rodzica	Nazwa ulicy przy której uczeń mieszkał
Oberferst Abram	III	Oberferst Mozes	Kołątaja 1
Szteim Herc	III	Szteim Pesia	3 go Maja 6
Boberman Abram	IV	Boberman Pinchas	Stolarska 16
Kenig Leon	IV	Kenig Jakób	Lwowska 52
Feldsztein Jakob	IV	Feldsztein Wolf	Długa 55
Goldgraber Israel	V	Goldgraber Icek	Bózniczna 55
Waksman Abram	V	Waksman Aron	Lubelska 7
Goldsztein Sara	V	Goldsztein Judka	ul. Rynek 12
Szlafrok Sara	V	Szlafrok Szmul	Ormiańska 14

Wykaz uczniów z roku 1915²⁷

Nazwisko i imię ucznia	Oddział/klasa	Nazwisko i imię rodzica/ opiekuna	Nazwa ulicy, przy której mieszkał uczeń
Feldman Abram	III	Feldman Aron	Plac Targowy 1
Griner ( )		Griner Abram	Bazylińska 12
Szpigel Ita	III	Szpigel Sara	3 - go Maja 12
Klingel Golde	III	Klingel Mojżesz	Lubelska 2
Ryngler Dawid	III	Ryngler Gerszon	Żydowska 16
Sznajderman Icek	III	Sznajderman Uszel	Plac Targowy 10
Dys/Lys(?) [ ]	III	Dys/Lys(?) Firel	Bózniczna 2
Berenfeld Jakób	III	Berenfeld Pesel	Żydowska 19
Engelsztein Zelman	III	Engelsztein Kielman	Lubelska 11
Berman Estera	III	Berman Szmul	Lubelska 22
Kocki Boruch	III	Kocki Chaim	Żydowska
Arbysfeld Szymon	III	Arbysfeld Icek	NO [Nowe Osiedle?] Długa 4
Kac Wolf	III	Kac Tobjasz	Żydowska 3
Rasz Hersz	III	Rasz Abram	Ormiańska 216
Goldgraber Lejb	IV	Goldgraber Abysz	Ormiańska 10
Wogszul Nison	IV	Wogszul Motel	Ormiańska 7
Szwarcber Berek	IV	Szwarcberg Icek	Lubelska 115

27 Archiwum Państwowe w Zamościu, Inspektorat Szkolny Zamojski, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930, Polsko - Hebrajska Szkoła Ludowa "Kadimach" w Zamościu, *Wykaz uczniów z roku 1915*, sygn. 577

Imienny wykaz uczniów z rocznika 1916

Nazwisko i imię ucznia	Oddział/klasa	Nazwisko i imię rodzica	Nazwa ulicy przy której uczeń mieszkał
Blat Chana	I	Blat Szymon	Lubelska 5
Kenig Leon	II	Kenig Jakub	Lubelska 52
Waksman Fiszel	II	Waksman Aron	Ormiańska 7
Moskal Abram	II	Moskal ( )	Bóżniczna 1
Wajnblat Abusz	II	Wajnblat Mojżesz	Bóżniczna 72
Feldman Joel	II	Feldman Jehuda	Bóżniczna 72
Kupfsztern Hersz	II	Kupfsztern Dawid	Lubelska 9
Szarf Sosze	III	Szarf Szyja	Bóżniczna 5
Hochman Jakób	III	Hochman Wolf	Bóżniczna 17
Klugier Mala	IV	Klugier Szymon	Bazylińska 3
Helkton ( ) Lejb	IV	Helkton Jakób	Franciszkańska 12
Ganc Henia	IV	Ganc Lejb	Franciszkańska ( )

Wykaz uczniów z rocznika 1917

Nazwisko i imię	Oddział	Nazwisko i imię ojca/matki	Adres zamieszkania
Birkan Rachela	II	Birkan Jehuda	Plac Targowy 2
Sztein Elka	II	Sztein Pesia	3 - go Maja 6
Hofman Jakób	II	Hofman Tobjasz	Lwowska
Sztern Josef	II	Sztern Perla	Lubelska 5
Lerer Gedala	II	Lerer Chaskiel	Lubelska 130
Goldszmid (?)	II	Goldszmid Chaja (?)	Żydowska 4
Fud Chaim	II	Fud Israel	3 - go Maja 4
Rachman Gerszon	II	Rachman Mojżesz	Bóżniczna 18
Goldgraber Sara	III	Goldgraber Icek	Kołataya 1
Meser Gitla	III	Meser Hersz	Lubelska 12
Szteinmerder Lea	III	Szteinmerder Gerszon	Żydowska 3
Ajl Jakób	III	Ajl Eliezer	Bazylińska 19
Klugier Mojżesz	III	Klugier Wolf	Ormiańska 21
Horowicz Pinkas	III	Horowicz Boruch	Lubelska 14
Puter Gitla	III	Puter Synaj	Lubelska 16
Goldsztein Abram	IV	Goldsztein Szlomo	Bóżniczna 2

Wagner Dawid	IV	Wagner Leon	Kolegiacka 18
Gerszon Mordechaj	IV	Gerszon Jehuda	Franciszkańska 4
Szwarcbir Symcha	IV	Szwarcbir Josef	Lubelska 142

Imienny wykaz dzieci uczęszczających do szkoły w latach 1916 - 1919²⁸

Imię i nazwisko (wszystkie dzieci były wyznania mojżeszowego)	Rok urodzenia	Klasa	Imię i nazwisko ojca/matki	Adres
( ) Finkelstejn	1919	I	Juda Finkelstejn	ul. Bóźniczna 15
( ) Drersler	1919	I	Mojżesz Drersler	Wyjazd Lubelski 115
Gitla Kanys	1919	I	Estera Kanys	Wyjazd Lubelski 136
( ) Erlich	1919	I	Wolf Erlich	Wyjazd Lubelski 136
Rywka Zaks	1919	I	Zyskind Zaks	Wyjazd Lubelski 127
( ) Zylber	1919	I	Szloma Zylber	Ormiańska 13
Chawa Pak	1919	I	Wolf Pak	Nowa Osada 284 (?)
( ) Topf	1919	I	Szyja Topf	3 - go Maja 11
Hersz Bri	1919	I	Lejzor Bri	3 - go Maja 7
( ) Ajerwajs	1919	I	Kiwa Ajerwajs	3 - go Maja 9
Chana Flug	1919	I	Lejba Flug	Bóźniczna 16
( ) Arbesfield	1919	I	Josef Arbesfield	Wyjazd Lubelski 121
Rachela Lurie	1919	I	Sara Lurie	Bóźniczna 19
( ) Becher	1919	I	Huna Becher	Rynek 13
( ) Lewin	1918	I	Josef Lewin	Żydowska 14
Sara Feldman	1918	I	Judko Feldman	Bóźniczna 12
Ita Forensztajn	1919	I	Mojżesz Forensztajn	Żydowska 13
Szandla Sztybel	1919	I	Abram Sztybel	Bazylikańska 6
Rachel Rajwent	1919	I	Gecel Rajwent	Wyjazd Lubelski 2
Szaja Kramp	1919	I	Hersz Kramp	Wyjazd Lubelski 2
Rachela Ajlbirt	1919	II	Dawid Ajlbirt	Wyjazd Lubelski 135
( ) Huber		II	Abram Huber	Rynek 4
( ) Glater	1918	II	Łaja Glater	Wyjazd Lubelski 9
Szmul Szer	1918	II	Alter Szer	3 - go Maja 127
Pesia Zaks	1918	II	Zyskind Zaks	Wyjazd Lubelski 127
Bina Rafer	1916	II	Mendel Rafer	Wyjazd Lubelski 116
Chaja Dys	1918	II	Liba Dys	3 - go Maja 4
Chuna Mitelpunkt	1918	II	Daniel Mitelpunkt	Wyjazd Lubelski 3
Łaja Hern	1919	II	Mendel Hern	Bóźniczna 7

28 APZ, ISZ Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930, *Imienny wykaz dzieci urodzonych w latach 1913 - 1919*, sygn. 577.

Gitla Rykier	1918	II	Lejzor Rykiel	Wyjazd Lubelski 113
Dwojra Błaj	1917	II	Zelman Błaj	Bazylińska 13
Menia Ozbuch	1918	II	Berko Ozbuch	Bózniczna 16
Brucha Lewin	1915	II	Josef Lewin	Żydowska 11
Mirjam Fridrich	1919	II	Abram Fridrich	Wyjazd Lubelski
Jochwed/Jechewed Traub	1919	II	Jochann ( ) Traub	Bazylińska 10
Teria Karp	1917	II	Chaja Karp	Wyjazd Lubelski 13
Cywja Blech	1919	I	Chaim Blech	Ormiańska 11
Frajda Gold	1918	II	Chaim Gold	3 - go Maja 8
Mirjam Zylber	1918	II	Abram Zylber	Bózniczna 19
Liba Goldhar	1916	II	Jankiel Goldhar	Żydowska 10
Fajga Gerszon	1917	II	Mordko Gerszon	Wyjazd Lubelski 4

Imienny wykaz uczniów z roku 1919

Nazwisko i imię ucznia	Oddział/klasa	Nazwisko i imię rodzica/opiekuna	Nazwa ulicy przy której uczeń mieszkał
Ajzenkop Benon	II	Ajzenkop Anszel	Żydowska
Ajzen Hersz	I	Ajzen Szmul	Lubelska
Brunes Chaja	wstępny	Brunes Wolf	Lubelska
Byczer Lejb	wstępny	Byczer Majer	Lubelska
nie udało się odczytać nazwiska			
Erlich Myryon	wstępny	Erlich Sara	Ormiańska
Lerner Szajndel	wstępny	Lerner Dawid	Ormiańska
Fojgenbaum Jakób	wstępny	Fojgenbaum Szymon	ul. Nowy Rynek
Waks Neszama	II	Waks Szulim	Bazylińska
Waks Joachim	II	Waks Majer	Rynek
Waks Chana	wstępny	Waks Naftali	Panieńska
Zajdel Josef	wstępny	Zajdel Mojżesz	Franciszkańska
Ewegrajt ( )	wstępny	Ewegrajt Gedali	3 go Maja
Czesłowski Mojżesz	wstępny	Czesłowski Berl	Bózniczna
Edelsberg Chana	wstępny	Edelsberg Jakub	ul. Nowy Rynek
Fleszer ( )	wstępny	Fleszer Bejl	3 go Maja
Kasner Ita	wstępny	Kasner Rafael	Żydowska
Lewkowicz Pinchas	I	Lewkowicz Chaim	Lubelska
Blat Leyzor	I	Blat Icek	Ormiańska
Erlich Mala	I	Erlich Chanina	Lubelska
Frenkel Benjanisz	I	Frenkel Mojżesz	Ormiańska
Katz Bluma	I	Katz Tobjasz	Żydowska
Spodek Bajla	I	Spodek Jehuda	Żydowska

Spodek Mojżesz	I	Spodek Jehuda	Żydowska
Szocer Kajla	I	Soczer Boruch	Bóźniczna
Perl Iser	I	Perl Pinchas	Bóźniczna
Holec Ryfka	I	Holec Motel	Bazylijańska
Lichtenfeld Chaskiel	I	Lichtenfeld Mojżesz	Lubelska
Elbit ( ) Ryfka	I	Elbit Gerszon	Bóźniczna
Glerer Szloma	I	Glerer Chaim	Bóźniczna
Szteimerder ( )	I	Szteimerder Gerszon	Żydowska

Zachował się także drugi spis uczniów, zatytułowany: *Imienny wykaz uczniów z rocznika 1919*; z czego wynika że mogły być sporządzone w danym roku szkolnym dwa wykazy.

Nazwisko i imię ucznia	Oddział/klasa	Nazwisko i imię rodzica/ opiekuna	Nazwa ulicy przy której uczeń mieszkał
Becher ( )	I	Becher Icek	Żydowska
Klugier Aron	I	Klugier Wolf	Ormiańska
Kozłowski Szyja	II	Kozłowski Chaim	3 go Maja
Edelsberg Guta	II	Edelsberg Chaim	Żydowska
Sztab Jakób	II	Sztab Josef	Plac Targowy
Fug Gedola	II	Fug Abram	Lubelska
Gryj Abram	II	Gryj Hersz	Lubelska
Rechner Gedali	II	Rechner Noach	Bazylijańska
Rozen Natan	II	Rozen Lejb	Bazylijańska
Kaliksztajn Chana	II	Kaliksztajn Jakób	Rynek
Markfeld Lea	II	Markfeld Chana	Ormiańska
Huchn Izrael	wstępny	Huchn Josef	Panieńska

Wykaz dzieci uczęszczających w roku szkolnym 1933/34²⁹

Nazwisko i imię	Data urodzenia/miejsce	Adres	Od kiedy uczęszcza do szkoły	Oddział
Bergerson Jakób	5. VII. 1926 - Zamość	3 - go Maja 6	1932	I a
Mokowicz Mordko	3. VI. 1922 - Zamość	3 - go Maja 7	1929	IV
Zykler Mojżesz	12. IX. 1923 - Zamość	Ormiańska 1	1930	II
Fuks (?) Mala	1927 - Zamość	1 - go Maja 8	1933	Ia
Fogel Abram	8. IV. 1927- Zamość	Ormiańska 8	1933	I
Frezelon (?) Salek	5. I. 1927 - Zamość	Peretza 33	1931	I b
Farem (?) Efraim	3. III. 1926 - Zamość	Ormiańska 12	1932	I b
Plenzler Sender	11. II. 1924 - Zamość	Browarna 7	1929	IV
Genzler Uszer	15. II. 1927 - Zamość	Plac Mickiewicza 9	1. III. 1933	I a

²⁹ APZ, Inspektorat..., Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu - Sienkiewicza 1934 - 1938, *Wykaz dzieci uczęszczających w roku szkolnym 1933/34*, sygn. 578.

Genzler Sara	12. II. 1925 - Zamość	Plac Mickiewicza 9	1931	II
Genzler Dora	25. II. 1923 - Zamość	Plac Mickiewicza 9	1929	IV
Grabman Pola	20. v. 1927 - Zamość	Bazyłjańska 10	1932	I a
Grinberg Icek	1927- Zamość	Narutowicza 8	1933	I a
Goldstein Icek	1927 - Zamość	Lwowska 1	1933	I a
Goldberg Aron	5. V. 1927- Zamość	Ormiańska 7	1932	I
Goldman Hersz	19. IX. 1922 - Zamość	1 - Maja 10	1928	II
Glatberg Icek	18. VIII. 1924 - Zamość	Browarna 10	1931	II
Horowicz Chił/Chil	30. XII. 1926 - Zamość	Ormiańska 1	1933	I a
Holc Majłach	24. IX. 1924 - Zamość	Peretza 33	1929	IV
Kenig Mendel	24. I. 1922 - Zamość - Zamość	Browarna 5	1933	I a
Karp Berek	15. IX. 1927 - Zamość	3 - go Maja 12	1933	I a
Lieberman Lejzer	1927 - Zamość	Lwowska 60	10. I. 1934	I a
Lerner Wolf	10. I. 1927 - Zamość	Ormiańska 14	1. III. 1932	I a
Lerner Gitla	14. XII. 1925 - Zamość	Ormiańska 14	1931	(?)
Lerner Jakób	22. XII. 1922 - Zamość	Ormiańska 14	1930	(?)
Lewin Dawid	10. IX. 1926 - Zamość	Bazyłjańska 12	1932	(?)
Lewin Srul	5. III. 1924 - Zamość	Bazyłjańska 12	1929	(?)
Łajzerowicz Berek	3. XII. 1926 - Zamość	Chopina	1933	I a
Mekler Rysiek	1926 - Zamość	Staszica	1. III. 1933	I a
Nirenstein Zosia	5. XII. 1927 - Zamość	Plac Mickiewicza	1933	I a
Retyk Luzer	5. X. 1927 - Zamość	3 - go Maja 3	1933	I a
Rozenkranc Beniek	6. II. 1927 - Zamość	N. O. Rynek 1 a	1933	I a
Ranc Elkano/Elkana	3. VI. 1927 - Zamość	Ormiańska 10	1933	I a
Rudnicki Icek	3. II. 1926 - Zamość	Sienkiewicza	1932	I b
Safjan Berek	24. XII. 1927 - Zamość	Ormiańska 11	1932	I b
Safjan Lejzor	15. III. 1925 - Zamość	Ormiańska 11	1931	II
Safjan Rachela	4. II. 1923 - Zamość	Ormiańska 11	1929	IV
Szarf Edzia	8. V. 1927 - Zamość	Gimnazjalna 1	1933	I a
Sznur Łaja	5. VI. 1927 - Zamość	Ormiańska 22	1933	I a
Sztern Fajga	27. IX. 1927 - Zamość	Kołłątaja 3	1933	I a
Sztern Pinkwas / Pinkas	4. I. 1926 - Zamość	Haukego 7	1933	II
Truk Wolf	5. IV. 1927 - Zamość	Zamenhofa 3	1. III. 1933	I a
Treger Szmul	4. IX. 1926 - Zamość	3 - go Maja 7	1933	I a
Truchnowska Chana	4. II. 1927 - Rejowce / Rejowiec (?)	Lwowska 19	1. III. 1933	I b

Waks Syma	11. VIII. 1926 - Zamość	Ormiańska 20	1932	I b
Waks Załmon/ Zelman	15. VIII. 1923	Ormiańska 20	1932	I b
Witlin Dawid	1925	Kołątaja 3	1931	II
Zoberman Chaim	3. V. 1927	1 - go Maja	1932	(?)

Ilość uczniów w Polsko - Hebrajskiej Szkole Ludowej "Kadimah" w roku 1926/1927

Klasa/Oddział	Chłopcy	Dziewczęta	Razem
I a	16	23	39
I b	24	16	40
II	22	16	38
III	22	8	30
IV	11	3	14
V	5	4	9
Ogółem w szkole	100	70	170

Ilość uczniów i uczennic. Stan na dzień 1. X. 1932.³⁰

Klasa	Chłopcy	Dziewczęta	Razem
Wstępna	12	12	24
Klasa I	9	4	13
Klasa II	22	5	27
Klasa III	16	7	23
Klasa IV	14	3	17
Ogółem	73	31	104

Ilość uczniów i uczennic w poszczególnych oddziałach. Stan na dzień 14. V. 1933³¹

Oddział	Chłopcy	Dziewczęta	Razem
Ia	18	10	28
I b	11	5	16
II	9	2	11
III	13	2	15
IV	9	1	10
Ogółem	60	20	80

Ilość uczniów i uczennic w poszczególnych oddziałach (rok szkolny 1933/1934)³²

³⁰ APZ, Inspektorat..., Prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939, *Ilość uczniów i uczennic. Stan na dzień 1. X. 1932*, sygn. 579.

³¹ APZ, Inspektorat..., Polsko - hebrajska szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939, *Ilość uczniów i uczennic w poszczególnych oddziałach. Stan na dzień 14. V. 1933*, sygn. 579.

³² APZ, Inspektorat..., Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu - Sienkiewicza, 1934 -

Oddział	Chłopcy	Dziewczęta	Razem
I a	15	6	21
I b	7	2	9
II	5	2	7
IV	5	2	7
	32	12	44

Uczniowie pozostawali pod opieką nauczycieli : Szulima Zyskinda Wajnera oraz Karoliny Mannheim.

Uczniowie i uczennice pobierający naukę w Szkole Kadimah wywodzili się z różnych grup społecznych, jeżeli o rodzaj uprawianej przez ich rodziców profesji. Wg. danych z lat 1926 - 1927 wyglądało to tak: ³³

Zawód rodziców	Ilość	stan procentowy w szkole
Kupcy	86 osób	52 %
Rzemieślnicy	63 osoby	37½ %
Rodzice, którzy nie określili swoich profesji	18 osób	10 %

Zarząd Szkoły posiadał także pozwolenia od Szkolnej Rady Powiatowej na wydawanie świadectw- informuje nas o tym zaświadczenie wystawione we wrześniu 1929 roku:

Zaświadczenie

Zaświadczam niniejszym, że szkoła polsko - hebrajska "Kadimah" w Zamościu posiada pozwolenie Rady Szkolnej Powiatowej [do wydawania świadectw]. Świadectwo tej szkoły jest równoznaczne ze świadectwem szkoły powszechnej. Zaświadczenie niniejsze wydaje się uczeniwy Sarze Goldstejn celem przedłożenia Dyrekcji Szkoły Handlowej w Zamościu.³⁴

Zamość 9. IX. 1929

Podpis wydającego Zaświadczenie nieczytelny

4.

Zajęcia lekcyjne (rozkłady lekcji - przedmiotowe i ilościowe, nauczone przedmioty, uroczystości szkolne i dni wolne od zajęć)

Nauka w szkole "Kadimah" odbywała się w wymiarze 6 dni tygodniowo (niedziela - piątek). Poniższe zestawienie ukazuje ilościowy plan godzin poszczególnych przedmiotów w poszczególnych klasach, z którego wynika iż największą ilość godzin poświęcono na naukę języka polskiego (41), języka hebrajskiego (37), Biblii (23), dopiero na czwartym miejscu znalazły się rachunki (18 godzin tygodniowo), a jeszcze dalej takie przedmioty jak: śpiew, roboty ręczne, rysunki, przyroda i geografia, komentarze Rasziego, Talmud, Historia Żydów., czy przyroda z geografią.

1938, *Sprawozdanie ze szkoły z roku szkolnego 1933/34 wg. stanu z dnia 15/6/1933*, sygn. 578.

33 APZ, Inspektorat..., *Prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu (1926 - 1927), Stan rodzicielski uczniów (1926 - 1927)*, sygn. 579

34 APZ, ISK, *prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu (1926 - 1930), Zaświadczenie z dnia 9. IX. 1929*, sygn. 577.

*Tygodniowy rozkład godzin (rok szkolny 1925/1926)*³⁵

Przedmiot	Oddział wstępny	I	II	III	IV	V	Ilość godzin
Religia		2	4	2	1	1	10
Biblia		3	7	5	4	4	23
J. polski	10	8	8	5	4	4	41
Historia Polski				2	2		4
Raszi				3	3	3	9
Talmud					2	3	5
Historia Żydów					3	2	5
J. hebrajski	11	7	8	5	3	3	37
J. niemiecki						2	2
Historia powszechna						2	2
Rachunki		4	3	4	4	3	18
Przyroda				2	2	2	6
Geografia				2	2	2	6
Rysunki	2	2	1	1	1	1	8
Roboty	2	2	2	1	1	1	9
Gimnastyka	2	2	1	1	1	1	8
Śpiew	2	2	1	2	1	2	11
Razem	29	32	35	36	36	36	204

Wyszczególnione w rozkładzie przedmioty wykładane były zarówno języku polskim, jak i hebrajskim: religia (j. hebrajski), język polski (j. polski), historia Polski (j. polski), język hebrajski (j. hebrajski), Biblia, Talmud, Historia Żydów (j. hebrajski), matematyka, geografia, historia powszechna, rysunki, roboty, śpiew, gimnastyka (lekcje z tych przedmiotów prowadzone były w języku polskim).³⁶ Uczniowie poszczególnych klas (łącznie ze wstępną) korzystali z następujących podręczników:

Podręczniki do klasy wstępnej

Nazwa przedmiotu	Tytuł podręcznika	Nazwisko autora/autorów
Język polski	<i>Elementarz</i>	Beradzikiewicz
Język hebrajski	<i>Syfri</i>	Jatman
Rysunki	<i>Podług wzorów</i>	
Śpiew		Jan Hailadiun

³⁵ APZ, ISZ, Prywatna Polsko - Hebrajska Szkoła Powszechna "Kadimach" w Zamościu (1926 - 1930), *Tygodniowy rozkład godzin w roku szkolnym 1925 - 1926*, sygn. 577.

³⁶ Archiwum Państwowe w Zamościu, Inspektorat Szkolny Zamojski, *Prywatna Szkoła "Kadimach" w Zamościu (1926 - 1927)*, sygn. 579.

Podręczniki do klasy I

Nazwa przedmiotu	Tytuł podręcznika	Nazwisko autora/autorów
Religia	<i>Błogosławieństwa (Brachot)</i>	
Biblia	<i>Sypurej hachumasz</i>	R. Jutman
Język polski	<i>Chcę czytać. Elementarz</i>	Dargielowa
Język hebrajski	<i>Iwrit II</i>	Halkur
Rachunki	<i>Elementarz rachunkowy cz. I</i>	Sicznotowski
Rysunki	<i>Podług wzorów</i>	
Śpiew		Jan Hailadiun

Podręczniki dla klasy II

Nazwa przedmiotu	Tytuł podręcznika	Nazwisko autora/autorów
Religia	<i>Modlitwa</i>	Szloma Tykun
Biblia	<i>Genesis Oryginal</i>	
Język polski	<i>Pierwsze czytania</i>	Pfanowna & Rossowski
Język hebrajski	<i>Prozdor (Prozodia)</i>	Fichman
Rachunki	<i>Rachunki cz. II</i>	
Rysunki	<i>Podług wzorów</i>	
Śpiew		Jan Hailadiun
Gimnastyka		Cenor

Podręczniki z klasy III

Nazwa przedmiotu	Tytuł podręcznika	Nazwisko autora/autorów
Religia	<i>Szulchan Aruch Katechizm</i>	Bewincz
Biblia	<i>Exodus, Numeri, Jehoszuach, Judican</i>	
Język polski	<i>Nasza Książka</i>	Jolle, Radwanowa
Historia Polski	<i>Dzieje ojczyste</i>	Dziczonowska
Język hebrajski	<i>Laszon Wsefet cz. III</i>	Fuchman
Rachunki	<i>Matematyka ....</i>	Sicznotowski
Przyroda	<i>Pogadanki przyrodnicze</i>	Boguszewska
Geografia	<i>nie podano nazwy podręcznika</i>	Habryk, Sowicki
Raszi - Comentar raszi		
Rysunki	<i>podług wzorów</i>	
Roboty	<i>rzeźbienie w drzewie</i>	
Śpiew		Jan Hailadin
Gimnastyka		Cenar

Podręczniki z klasy IV

Nazwa przedmiotu	Tytuł podręcznika	Nazwisko autora/autorów
Religia	<i>Szulchan Aruch Katechizm</i>	Janofid/Jansfid?
Biblia	<i>Liber Samuelis I, II, Liber Psalmonim oryginal</i>	
Język polski	<i>Wypisy polskie I</i>	Jolle
Historia Polski	<i>Pogadanki historyczne</i>	Gebert Gebertowa
Talmud	<i>Sefer Hagada</i>	Rjalk
Język hebrajski	<i>Laszon Wseft cz. III</i>	Fuchman
Historia Żydów	<i>Korot - Kamirim I</i>	Dubow
Rachunki	<i>Matematyka cz. IV</i>	Sicznotowski
Przyroda	<i>Przyroda cz. I</i>	Diakowski
Geografia	<i>Pogadanki krajoznawcze cz. I</i>	Romer & Polaczówna
Raszi	<i>Comentar - raszi Panteuch</i>	
Rysunki	<i>Podług wzorów</i>	
Roboty	<i>[ ], rzeźbienie w drzewie, naklejanki</i>	
Śpiew	<i>Kurs wstępny nauki śpiewu Kantylarje</i>	
Gimnastyka		Cenor

Podręczniki dla klasy V

Nazwa przedmiotu	Tytuł podręcznika	Nazwisko autora/autorów
Religia	<i>Szulchan Aruch Katechizem</i>	Jancfrid
Biblia	<i>Liber Regim Liber Jeremia Oryginal</i>	
Język polski	<i>Czytanka I Gramatyka ( ) III Pisownia</i>	Reifer Boguski, Niewiadomski
Talmud	<i>Bet Talmud Berkut</i>	
Język hebrajski	<i>Laszon Wseft I</i>	Fuchman
Historia Żydów	<i>Korot - Kamirim cz II</i>	Dubow
Rachunki	<i>Matematyka cz V</i>	Sicznotowski
Geografia	<i>Pogadanki krajoznawcze II</i>	Romer & Polaczówna
Historia powszechna		Gebert - Gebertowa
Język niemiecki	<i>Język niemiecki cz. I</i>	Jakubiec
Raszi	<i>Comentor raszi Pentauch</i>	

Rysunki	<i>Podług wzorów</i>	
Roboty	<i>Rzeźbienie w drzewie, naklejanki</i>	
Gimnastyka		Cenar

W przeciągu roku szkolnego uczniowie korzystali z kilkunastu dni wolnych od zajęć lekcyjnych, o czym informuje nas sporządzony m. in w dniu 1 lipca 1931 roku wykaz dni świątecznych.³⁷

Nazwa święta	Ilość dni	Jak obchodzono
Rosz Haszana (Nowy Rok)	3	Szkoła nie była czynna
Jom Kipur (Dzień Pojednania)	2	
Święto Kuczek	9	
100 rocznica Powstania Listopadowego	1	Dzień wolny. Udział w nabożeństwie. Nauki nie było
Ferie zimowe	12	Szkoła nie była czynna
Purim	2	
Imieniny [ ] Marszałka J. Piłsudskiego	1	Dzień wolny. udział w nabożeństwie i w pochodzie
Wielkanoc	12	Szkoła nie była czynna
Szag baOmer (Święto Wiosny)	1	Wycieczka [ ]
Zielone Świąta	3	Szkoła nie była czynna

W szkole obchodzono także uroczyste narodowe święta polskie przygotowując na tę okazję specjalną uroczystość - o takim jednym świątecznym dniu dowiadujemy się z *Protokołu posiedzenia Rady Pedagogicznej w dniu 26. X. 1934 -*

Na posiedzeniu Rady Pedagogicznej w dniu 26 października 1934 r. ustalono program uczczenia 16 rocznicy rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości: Przemówienie kierowniczkii szkoły Symy Frydliny *Dlaczego święcimy dzień 11 listopada. Cześć* tego przemówienia zostanie ukazana w przedstawieniu w formie bardzo popularnej *Co Polska zrobiła przez 16 lat niepodległości w najbliższym środowisku*.

Deklamacja uczniów kl. II - ej.
Piosenki wykonane przez klasy I i II.

Uroczystości odbędą się w sobotę dnia 10 listopada o godz. 11 rano. 11 listopada uczniowie wezmą udział we wspólnym nabożeństwie i pochodzie.

Dodatkowo zamierzamy zorganizować 8 grudnia Chanukę dla dzieci, rodziców i gości. Wstęp dla dzieci - 20 gr, wysokość opłaty dla rodziców i gości ustali Rada Pedagogiczna. Dochód zostanie przeznaczony na bibliotekę.³⁸

Szkoła Żydowska im. I. L. Pereca

1.

Organizacja szkoły (lokalizacja, decyzja o utworzeniu)

Szkoła powszechna z żydowskim językiem nauczania im. I. L. Pereca w Zamościu przy ul. Wyjazd Lubelski Nr. 115 powstała w 1925 roku, liczyła wówczas 3 oddziały. W roku 1927 funkcjonowały

³⁷APZ, Inspektorat..., prywatna Szkoła "Kadimah" w Zamościu 1932 - 1939, *Ilość dni świątecznych*. Wykaz sporządzony dn. 1. VII. [1]931 r., sygn. 579.

³⁸ APZ, Inspektorat..., Prywatna polsko - hebrajska szkoła powszechna "Kadimah" w Zamościu - Sienkiewicza 1934 - 1938, *Protokół II - go posiedzenia Rady Pedagogicznej z dnia 26. X. 1934 r.*, sygn. 578

już 3 klasy 3 oddziały. Ilość uczniów 53. Ilość nauczycieli 3. Szkoła koncesjonowana przez Radę Szkolną Powiatową w Zamościu za Nr 93/26 z dnia 26 lipca 1926 r.

Szkoła prowadzona jest według typu siedmioklasowej szkoły powszechnej, według programu szkół powszechnych opracowanego przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Kierownik szkoły Cyna Rubins. W skład Rady Pedagogicznej wchodzi: kierownik, nauczyciele, przedstawiciel Zarządu Szkoły, przedstawiciel Komitetu Rodzicielskiego.

Przy szkole znajduje się biblioteka podręczna dla nauczycieli, biblioteka dla dzieci i kooperatywa szkolna. Szkoła mieści się w odremontowanym lokalu na parterze rozkładającym się z pokoi. Przy szkole istnieje plac dla zabaw. Szkoła posiada pomoce szkolne do nauki przyrody (16 kart). Utrzymuje się z: czesnego opłacanego przez rodziców, subsydiów Zarządu Głównego Zjednoczenia Szkół Żydowskich, składek członkowskich, subsydiów Magistratu i innych.

Sprawozdanie sporządzone dn. 18/XI. 1928 r. ³⁹

Szkoła Żydowska im. I. L. Pereca znajduje się w Zamościu przy ul. Lubelskiej Nr 115, oddział zaś tej szkoły znajduje się w Nowej Osadzie przy ul. Spadek w domu Dragona.

Koncesjonariuszem Szkoły jest Stowarzyszenie Zjednoczenie Szkół Żydowskich Oddział w Zamościu przy ul. Lubelskiej 115. Koncesja została wydana przez Radę Szkolną Powiatową w Zamościu w dniu 23 października 1929 r. pod Nr L. 254/29. Szkoła istnieje od roku 1929.

Nauczanie odbywa się według programu siedmioklasowej szkoły powszechnej, opracowanego przez MWRiOP. Personel nauczycielski składa się następujących nauczycieli: *Brumerzanki Marji* - absolwentki Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

Pupiski Zysli mającej ukończone Gimnazjum matematyczno - przyrodnicze z jęz. wykładowym żydowskim w Wilnie. Szapiry Lejby mającego ukończone Żydowskie Seminarium Nauczycielskie w Wilnie. W dniu 15 września br. (1930 r.) liczba uczęszczających do szkoły dzieci wynosiła 85, przy czym I - szy oddział przy ul. Lubelskiej składa się z 17 dzieci, oddział równoległy temu znajduje się na Nowej osadzie z 28 dziećmi.

Klasa II składająca się z II i III oddziału składa się z 24 dzieci .

Klasa III składająca się z IV i V oddziału składa się z 16 dzieci.

Szkoła składa się z 2 sal szkolnych przy ul. Lubelskiej i jednej sali szkolnej na Nowej Osadzie.

Wymiary sal wynoszą: *przy ul. Lubelskiej*: sali 1: długość 6 m., szerokość 4m., wysokość 3,15 m. sali 2: długość [ ], szerokość 3m., wysokość 3, 15m. Na *Nowej Osadzie*: długość 5, 75m., szerokość 4m., wysokość 3, 1m.

Na Nowej Osadzie oprócz sali szkolnej jest jeszcze sala rekreacyjna o wymiarach: długość 4m., szerokość 3, 25 m., wysokość 3, 1m.

Ostatni raz szkoła była wizytowana w grudniu 1928 roku przez Wizytatora Inspektora Szkolnego w Zamościu.

Wysokość opłaty wynosi od 1 - 45 zł. miesięcznie. Przy czym nadmieniamy, że istnieje pewna ilość dzieci zwolnionych od opłaty szkolnej.

Do wykazu dołączamy odpis wydanej nam koncesji na prowadzenie tej szkoły.

pieczętka: Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Polsce. Oddział w Zamościu

---

39 APZ Inspektorat..., Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930, *Dane o organizacji szkoły [im. I. L. Pereca]*, sygn. 576.

Zamość 24 września 1930 r.
Prezes Rady Pedagogicznej L. Szapira

Od roku szkolnego 1931/32 funkcjonowała Żydowska Szkoła Powszechna im. I. L. Pereca przy ul. Spadek nr 14. Szkoła składa się z 2 oddziałów. Kierowniczką szkoły została Frymeta Efrósówna - absolwentka Państwowego Kursu nauczycielskiego w Zamościu, a nauczycielką Zysła Pupiska posiadająca świadectwo ukończenia Gimnazjum matematyczno - przyrodniczego przy Żydowskim Centralnym Komitecie Oświaty w Wilnie oraz Świadectwo Pracy od Inspektora [Szkolnego] w Zamościu. Lokal szkoły przy ul. Lubelskiej został zlikwidowany z powodu złych warunków materialnych.

Zamość dn. 19. IX. 1931 r.⁴⁰

2.

Nauczyciele pracujący w szkole, stan liczebny uczniów

W roku szkolnym 1926/27 w szkole pracowali:

Estera Mendelsohn - ukończyła 6 klas gimnazjum, [Nauczycielskie] Seminarium Żydowskie w Wilnie przy Zjednoczeniu Szkół Żydowskich, Początkowy Kurs Pedagogiczny - pracowała 30 godzin tygodniowo otrzymując wynagrodzenie 175 złotych miesięcznie.

Cyna Rubinsówna - ukończyła 7 klas gimnazjum, Kurs Doksztalający przy Zjednoczeniu Szkół Żydowskich, kursy pedagogiczne i humanistyczne. Pracowała 30 godzin tygodniowe za wynagrodzenie w wysokości 192, 50 zł. miesięcznie. Cyna Rubins z chwilą podjęcia pracy w Zamościu miała już za sobą 8 letnią praktykę, dlatego najprawdopodobniej została mianowana kierowniczką szkoły.⁴¹ W dokumentacji dotyczącej jej osoby znalazła się notatka takiej treści:

W odpowiedzi na pismo z dnia 5. XI. 1927 br. I: 3739/27 komunikuje, że Cyna Rubins córka Mojżesza i Gitli urodzona w Siemiatyczach pow. Bielsk Podlaski, za czas pobytu w Zamościu t. j od m- ca września br. cieszy się opinią dobra, pod względem politycznym podejrzana nie jest i administracyjnie nie karana.⁴² Nadmieniam że wymieniona przybyła do Zamościa z Częstochowy.⁴³

Rywka Profitkierówna - ukończyła Żydowską Szkołę Powszechną, Żydowskie Seminarium Nauczycielskie w Wilnie, pracowała 30 godz. tygodniowo, wynagrodzenie 175 złotych miesięcznie.⁴⁴

W roku 1930 pełniący obowiązki sekretarza - Ch. Szpizajzen w Piśmie skierowanym do Rady Szkolnej Powiatowej informował:

40APZ, Inspektorat..., Zjednoczenie Szkół Żydowskich, Szkoła im. I. L. Pereca 1926 - 1932, *Pismo Zarządu Szkoły Powszechnej im. I. L. Pereca do Inspektora Szkolnego Zamojskiego w Zamościu z dnia 19. IX. 1931*, sygn. 576.

41 APZ, ISZ, Szkolny Zamojski, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu, Szkoła im. I. L. Pereca 1926 - 1932, *Pismo kierownictwa prywatnej szkoły żydowskiej im. I. L. Pereca w Zamościu do Inspektora Szkolnego na powiat zamojski*, sygn. 576.

42 Z podobnego rodzaju informacją zetknęłam się podczas opracowywani historii szkoły żydowskiej w Szczebrzeszynie (1927 - 1930) - *Komunikuję* (pisał Starosta Zamojski do Inspektora Szkolnego w Zamościu), że p. *Rywka Prefitkierówna zamieszkuje w Zamościu miesiąc czasu i za ten czas cieszy się opinią dobrą. Szczegółowych informacji o zachowaniu petentki z powodu krótkiego czasu pobytu w pow. Zamojskim udzielić nie mogę. Wymieniona przybyła do Zamościa z Białegostoku.* Wg. APZ, Inspektorat..., "Zjednoczenie Szkół Żydowskich" w Szczebrzeszynie 1927 - 1935, Teczka akt z chederu religijnego Szlomy Flindera w Szczebrzeszynie ul. Kościelna 6, *Pismo Starosty Zamojskiego do Inspektora Szkolnego Zamojskiego z dnia 13. XI. 1927*, sygn 511.

43 APZ ISZ, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu, Pismo Starosty [Zamojskiego] do Inspektora Szkolnego w Zamościu z dnia 25. XI. 1927, sygn. 576.

44 APZ, Inspektorat ..., Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu, Szkoła im. I. L. Pereca 1926 - 1932, *Wykaz Nauczycieli zatrudnionych w żydowskiej Szkole im. I. L. Pereca w Zamościu*, sygn. 576.

Niniejszym podajemy do wiadomości Rady Szkolnej Powiatowej w Zamościu nazwiska grona nauczycielskiego prywatnej szkoły im. I. I. Pereca oraz ich kwalifikacje: Kierownik Lejb Szapiro - posiada świadectwo ukończenia prywatnego Żydowskiego Seminarjum Nauczycielskiego w Wilnie⁴⁵ oraz świadectwo praktyki wydane przez Inspektora Szkolnego w Bielsku Podlaskim. Nauczycielka Marja Beumberzanka posiada Absolutorium Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie oraz świadectwo złożonych egzaminów magisterskich Nauczycielka Pupiska Zysła posiada świadectwo ukończenia Gimnazjum Żydowskiego Prywatnego w Wilnie oraz 3 lata praktyki.

Jednocześnie zawiadamiam że otwarty został oddział tejże szkoły na Nowej osadzie przy ul. Spadek w domu Dragana, przy czym dołączamy świadectwo lekarza powiatowego.⁴⁶

Liczba uczniów uczęszczających do szkoły im. L. I. Pereca przedstawiał się następująco:

Klasa I -26, klasa II - 17, Klasa III - 10. Razem - 47.

Oплата szkolna w klasie I - 15 złotych miesięcznie, w klasie II - 20, w klasie III - 145. Z opłaty szkolnej (1926 rok) zwolniono; w kasie I - 9 dzieci, w klasie II - 3, w klasie III - 4 dzieci.⁴⁷

Językiem nauczonym w szkole był język żydowski (jidysz), językiem w którym nauczano - język polski. Uczniowie, zwłaszcza klasy I i II w skali tygodnia przerabiali spory zasób przewidzianej programem wiedzy z obydwu języków, co potwierdza tygodniowy rozkład lekcji:

Rozkład zajęć klasy I - II (z dnia 11. X. 1926 r) ⁴⁸

Klasa I	Niedziela	Poniedziałek	Wtorek	Środa	Czwartek	Piątek
	j.ż. żydowski	j. żydowski	j. żydowski	j. żydowski	j. żydowski	j. żydowski
	pogadanki	j. żydowski	pogadanki	j. żydowski	bajeczki	j. żydowski
	arytmetyka	arytmetyka	arytmetyka	arytmetyka	arytmetyka	robótki
	zabawy	robótki	gry i zabawy	robótki	gry i zabawy	zabawy
Klasa II	j. polski	j. polski	j. polski	j. polski	j. polski	j. polski
	arytmetyka	arytmetyka	arytmetyka	arytmetyka	arytmetyka	arytmetyka
	j. żydowski	j. żydowski	j. żydowski	j. żydowski	j. żydowski	j. żydowski
	j. żydowski	pogadanki	j. żydowski	rysunki	pogadanki przyrodnicze	święta - opowiadania
	gimnastyka	pogadanki przyrodnicze	rysunki	śpiew	roboty ręczne	śpiew gimnastyka

45 W 1919 roku powstał w Wilnie Żydowski Centralny Komitet Oświaty, któremu w 1930 roku podlegało: 6 szkół powszechnych, 2 gimnazja, 1 seminarium nauczycielskie, 1 biblioteka dla dzieci, 3 przedszkola oraz 2 niezależne od Komitetu prywatne szkoły średnie świeckie, które utrzymywały z nim kontakt w sprawach programu nauczania. Natomiast 4 szkoły średnie z wykładowym językiem hebrajskim podlegały Towarzystwu Kulturalno - Oświatowemu "Tarbut". Również Towarzystwo Szerzenia Pracy Zawodowej i Rolnej wśród Żydów miało w Wilnie 2 szkoły. Rozwinięta była także sieć szkół religijnych. Wśród gimnazjów dla młodzieży żydowskiej dwa prowadziły zajęcia w języku polskim. Wg. W. Dziewulski, *Szkolnictwo średnie na Wileńszczyźnie w latach 1915-1939*. Strona internetowa "Tygodnik Wileńszczyzny", wgląd lipiec 2016 r.

46 Archiwum Państwowe w Zamościu, Inspektorat szkolny Zamojski, "Zjednoczenie Szkół Żydowskich" im. Pereca w Zamościu 1926 - 1932, sygn. 576, *Pismo do Rady Szkolnej Powiatowej w Zamościu Nr 100/30*

47 APZ, Inspektorat Szkolny Zamojski, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu, Szkoła im. I. L. Pereca, *Wykaz Nauczycieli zatrudnionych w żydowskiej Szkole im. I. L. Pereca w Zamościu*, sygn. 576.

48 APZ ISZ, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu 1926 - 1930, Protokół zajęć [kl. I, II], sygn 577.

		roboty ręczne				
--	--	------------------	--	--	--	--

3.

Środki finansowe na utrzymanie placówki

Nie najlepiej wiodło się organizatorom szkoły skoro w czerwcu 1930 roku wystosowali pismo do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego o treści:

Podpisani, załączając sprawozdanie o działalności Zarządu Szkoły i Zarządu Oddziału "Zjednoczenia Szkół Żydowskich, dane o organizacji szkół, budżet i sprawozdanie, mają niniejszym zaszczyt prosić o udzielenie szkole powszechnej z żydowskim językiem nauczania im. I. L. Pereca oddziału "Zjednoczenia Szkół Żydowskich" w Zamościu subsydium z funduszków Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia Publicznego. Podpisani ufają, że prośba ich zostanie przychylnie załatwiona

Zamość, dnia 28 czerwca 1930 r

Podpisali: Vice prezes Zarządu M. Blumental, Sekretarz Ch. Szpizajen.

Na rok szkolny 1929 /1930 przewidziano następujący budżet:

Budżet miesięczny na rok szkolny 1929 - 1930⁴⁹

Dochód	Kwota (w zł.)	Rozchód	Kwota (w zł.)
Opłata szkolna	210	Gaże nauczycieli	647 zł
Subsydium Magistratu	150	Lokal	45
Subsydium Zarządu Szkół "Zjednoczenie Szkół Żydowskich"	90	Remont	16
Składki członkowskie	120	Pomoce szkolne, kancelaria	25
Inne (imprezy)	100	Służba Światło, opał Kasa Chorych	100 25 30zł, 40gr
Razem	670 złotych	Razem	887, 50
Deficyt przewidziany	217, 30		

Według danych z roku z kwietnia 1930 roku stan kasy szkolnej przedstawiał się następująco:

Stan kasy szkolnej za okres 1. IX. 1929 - 30. IV. 1930⁵⁰

Dochód	Kwota(w zł.)	Rozchód	Kwota (w zł.)
Opłata szkolna	788, 90	Gaże nauczycieli	wpłacona 4068, 25 pozostał dług za powyższy okres 1111, 75 ----- 5. 180. 00

49 APZ, Inspektorat Szkolny Zamojski, Zjednoczenie Szkół Żydowskich Oddział Zamość 1926 - 1930, *Budżet miesięczny na rok szkolny 1929/30*, sygn. 577.

50 APZ, Inspektorat Szkolny Zamojski, Zjednoczenie Szkół Żydowskich..., dz. cyt, *Stan kasy szkolnej wg. Sprawozdania za okres od 1 września 1929 r. do 30 kwietnia 1930 r.*, sygn. 577

Subsydium Magistratu	180, 00	Lokal	uiszczono tytułem komornego 266 pozostał dług 88, 65 ----- 354, 65
Subsydium Zarządu Szkół "Zjednoczenie Szkół Żydowskich"	165	Remont	252,95
Składki członkowskie	880, 45	Pomoce szkolne, biblioteka	139, 75
Dochody z imprez	745, 83	Kancelarja	111, 95
Dochody z akcji na rzecz szkoły żydowskiej	1. 197, 85	Służba	wypłacono 502, 83 pozostał dług za powyższy okres 113, 15 ----- 616
Subsydium przyjaciół z Ameryki	442, 50	Światło, opał	146, 57
Inne dochody	48, 65	Procent za pożyczone pieniądze	118,87
Razem	5. 979 deficyt - 1. 429, 21	Inne wydatki (organizowanie imprez)	94, 45
		Czynsz za plac na budowę szkoły	150. 00
		Kasa Chorych	wpłacono - pozostał dług 243, 29
		Razem	7. 408, 37

Dokształcanie nauczycieli

1.

Kursy Wakacyjne Uzupełniające, biblioteka szkolna, biblioteki żydowskie w Zamościu

Kursy Uzupełniające Wakacyjne organizowane były dla nauczycieli szkół powszechnych żydowskich przez Towarzystwo "Zjednoczenia Szkół Żydowskich" na mocy Pisma Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego z dnia 17 czerwca 1927 r. , Nr. I. K. M 4893/27.

Taki Kurs ukończyła m. in. kierownik szkoły im. I. L. Pereca - Cyna Rubins w lipcu 1927 roku,⁵¹ po czym zgłosiła się do egzaminu nauczycielskiego z grupy przedmiotów humanistycznych przed Komisję powołaną rozporządzeniem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 sierpnia 1927 r. Nr. I. 13283/27 dla czynnych, a nie wykwalifikowanych nauczycieli prywatnych szkół powszechnych z żydowskim językiem nauczania.⁵²

⁵¹ Jako ciekawostkę warto dodać iż kursy wakacyjne uzupełniające kończyli także polscy nauczyciele szkół powszechnych, m. in. pracująca w szkole powszechnej w Gorajcu - Zagroble (gm. Radechnica), pow. zamojski Stanisława Świstacka - w roku 1915 ukończyła Wakacyjny Kurs Humanistyczny Początkowy, wg. APZ, Inspektorat..., Personalne gminy Radechnica 1928 - 1938, *Wykaz kwalifikacyjny z Kliszów Stanisława Ludwika Świstacka*, sygn. 629.

⁵² APZ, ISZ, Zjednoczenie Szkół Żydowskich w Zamościu, *Zaświadczenie Tymczasowe z dnia 6 września 1927 r. o ukończeniu Kursu przez Cynę Rubinsówną*, sygn. 576.

Pewien zasób wiedzy mogli uzyskiwać nauczyciele szkoły z lektury dzieł, publikacji zgromadzonych w szkolnej bibliotece oraz w funkcjonujących w Zamościu bibliotekach żydowskich.

Od roku 1909 funkcjonowała biblioteka G. Hoffmana, zorganizowana przez miejscową inteligencję żydowską. Miesięczny abonament za wypożyczanie książek w jęz. polskim, rosyjskim, starożydowskim (?) wynosił 20 kopiejek, w żydowskim (jidysz) 10 kopiejek. W roku 1913 utworzono w Zamościu kolejną bibliotekę żydowską pod nazwą *Ogólna biblioteka i Czytelnia (księgozbiór żydowski i rosyjski)*. W mieście funkcjonowała także Biblioteka Miejska im. I. L. Pereca oraz Powszechna Biblioteka Hebrajska im. D. Friszmana.⁵³

---

53 A. Kędziora, *Zamojska Encyklopedia Kultury (Biblioteki)*, "Zamojski Kwartalnik Kulturalny" 1984 Nr 33 (29), s. 56.

Aneks

Objaśnienia dotyczące podręczników do nauki przedmiotów z zakresu języka hebrajskiego, myśli i historii Żydów.

Bet Talmud Berkut - być może chodziło o Talmud wg. Berkuta

Brachot (Błogosławieństwa) - mógł to być podręcznik objaśniający kiedy i jakie błogosławieństwa należy odmawiać, bowiem stanowią one nieodłączną część duchowego życia Żydów, zarówno dorosłych jak i młodzieży. Rozróżniamy kilka rodzajów błogosławieństw (podaję za Alanem Untermanem, autorem *Encyklopedii tradycji i legend żydowskich*, Warszawa 1994, s. 48 - 49):

błogosławieństwa liturgiczne (błogosławieństwo po posiłku, błogosławieństwo odmawiane przed dokonaniem micwy (dobrego uczynku), błogosławieństwo gomel - jest to modlitwa dziękczynna odmawiana przez kogoś, kto wyszedł z ciężkiej opresji),

błogosławieństwo kapłańskie (trzy biblijne wersety, którymi kapłan błogosławi ludzi podczas zgromadzenia), ale *Brachot*, to także jeden z traktatów Miszny (zbiorów ustnego prawa zredagowanego przez Jehudę ha Nasi.⁵⁴ Z braku dokładniejszych informacji przy wykazie podręczników trudno jest jednoznacznie powiedzieć pod jakim kątem przerabiała żydowska młodzież Zamościa ucząca się w Szkole "Kadimach" wspomniane Błogosławieństwa.

Comentar - Raszi Panteuch - Komentarz Rasziego do Pięcioksięgu Mojżesza.

Exodus - Księga Wyjścia, pierwsza księga w Biblii.

Genesis Oryginal - księga rodzaju w oryginale (jęz. hebrajskim).

Iwrit II - Podręcznik do nauki języka hebrajskiego cz. II.

Jehoszuach - Jehoszua z hebr. to Jozue, zatem chodzi o *Księgę Jozuego*.

Judican -

Korot - Kamirim I - podręcznik traktujący o powstawaniu przysłów (?)

Laszon We Sefet cz. III - Mowa i książka.

Liber Jeremia Oryginal - Księga Jeremiasza w jęz. oryginalnym (hebrajskim).

Liber Psalmonim oryiginal - księga Psalmów w jęz. oryginalnym (hebrajskim).

Liber Samuelis I, II - Księga Samuela I, II .

Liber Regim - Księga Królewska .

Numeri - Księga Liczb.

Prozodia - prawdopodobnie chodzi o dział językoznawstwa zajmujący się badaniem iloczasu i intonacji oraz ich zastosowaniem w poezji, czyli prozodii - od nazwy którego użyto skrótu prozdor (domniemanie moje R S G).

Raszi - słowem Raszi określano komentarze Szlomo ben Icchaka (hebr. שלמה יצחקי), znanego pod akronimem (sztucznie utworzonym wyrazem z pierwszych liter imienia) Raszi (רשי) od Rabi Szlomo Icchaki. Jego komentarze zaliczane są do najważniejszych i cieszących się największym szacunkiem w judaizmie komentarzy do Tory. Zamieszcza się je we wszystkich żydowskich wydaniach Biblii, uważa za natchnione. Mają charakter głównie lingwistyczny i odznaczają się prostotą. Nie zawierają natomiast wykładni mistycznych ani moralizatorskich. Po raz pierwszy zostały wydane drukiem 1475 roku.⁵⁵

Raszi - Comentar raszi - Komentarze Rasziego (Szlomo ben Icchaka).

Sefer Hagada - sefer (z hebr. książka), hagada (opowieść pesachowa na treść której składają się cytaty traktujące o wyjściu Żydów z Egiptu), psalmy pochwalne, homilie rabiniczne, hymny i dziecinne piosenki śpiewane podczas zakończenia posiłku w Pesach).⁵⁶ określenie Sefer Hagada

⁵⁴ W. Tyloch, *Opowieści mędrców Talmudu*, Gdynia 1993, s. 27.

⁵⁵ *Szlomo ben Icchak* - Wikipedia, wolna encyklopedia (wgląd listopad 2017 r.).

⁵⁶ A. Unterman, *Encyklopedia tradycji i legend żydowskich*, Warszawa 1994, s106.

może oznaczać Księgę Hagad

Szulchan Aruch - (z hebr. Nakryty Stół) - kodeks norm praktycznego postępowania opracowany w XVI wieku przez Józefa Karo jako podręcznik dla ludzi świeckich i uczniów⁵⁷

Syfri - *sifrut* z jęz. hebrajskiego oznacza literaturę, ponieważ nazwa Syfri umieszczona jest przy języku hebrajskim, jako przedmiocie nauczonym w Szkole "Kadimah", możemy domniemywać że był to podręcznik zawierający wybrane teksty z literatury hebrajskiej.

Sypurej hachumasz - literatura do Pięcioksięgu Mojżesza

Talmud

Nazwa pochodzi od słowa "lamed" (uczyć, studiować). Talmud składa się z dwu części: Miszny (nauki przekazywanej ustnie przez pokolenia) oraz Gemary (komentarzy do Miszny).

---

57 Tamże, s. 107, 274.

Spis treści

Wstęp.....	.....
Zjednoczenie Szkół Żydowskich - oddział Zamość.....	.....
Data powstania, cele i zadania stowarzyszenia	.....
Szkoła "Kadimah"	.....
Organizacja szkoły (lokalizacja, warunki socjalne, pozwolenie na prowadzenie szkoły, kondycja finansowa).....	.....
Zarząd Szkoły (kadra nauczycielska, Rada Pedagogiczna,).....	.....
Imienne (1913 - 1938) i ilościowe (1926 - 1927) wykazy uczniów	.....
Zajęcia lekcyjne (rozkłady lekcji - przedmiotowe i ilościowe, nauczane przedmioty, pomoce szkolne, uroczystości szkolne i dni wolne od zajęć).....	.....
Szkoła Żydowska im. I. L. Pereca.....	.....
Organizacja szkoły (lokalizacja, decyzja o utworzeniu).....	.....
Nauczyciele pracujący w szkole, stan liczebny uczniów.....	.....
Środki finansowe na utrzymanie placówki.....	.....
Dokształcanie nauczycieli.....	.....
Kursy Wakacyjne Uzupełniające, biblioteka szkolna, Biblioteki żydowskie w Zamościu.....	.....
Aneks.....	.....